

Μεγαλώνοντας στην Ορεινή Νάξο, οι βάσεις που πήραμε και προτάσεις για τη σύγχρονη παιδεία*.

Από
Ιωάννη Ν. Χατζόπουλο
Καθηγητή Πανεπιστημίου Αιγαίου
ihatz@aegean.gr

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Οι βάσεις της παιδείας που διαμόρφωσε ένα πολιτισμό πλέον των 6000 χρόνων είναι εκείνες που βιώσανε εκείνοι που μεγάλωσαν στην ορεινή Νάξο μέχρι τα μέσα του προηγούμενου αιώνα. Στην εργασία αυτή γίνεται προσπάθεια να διερευνηθούν οι βάσεις αυτές μέσα στο πέρασμα του χρόνου, να απαριθμηθούν ώστε να μπουν σε μια λογική σειρά και κατάταξη, και να οριοθετηθούν ώστε να μην υπάρχει αμφισβήτηση. Στη συνέχεια γίνονται συγκεκριμένες προτάσεις με στόχο να υιοθετηθούν οι βάσεις αυτές από το σύγχρονο θεσμοθετημένο σχολείο ώστε να αποτελέσουν διεθνή πρότυπα για να στηρίξουν την ποιότητα ζωής του σύγχρονου ανθρώπου.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο αείμνηστος Μιχάλης Μπαρδάνης ³, μεταξύ άλλων γράφει: «... Νομίζω ότι ομοίωμα της πέτρας της Μουτσούνας, πρέπει να τοποθετηθεί στο Αστεροσκοπείο και στη Φυσικομαθηματική Σχολή του Πανεπιστημίου, για να δείχνει σε όλους, ότι οι άνθρωποι, σ' αυτό τον τόπο, πριν από 6000 χρόνια ασχολούταν με την επιστήμη». Οι περισσότεροι από εκείνους που μεγάλωσαν στην ορεινή Νάξο μέχρι τα μέσα του προηγούμενου αιώνα ίσως να μην γνώριζαν τις επιστημονικές γνώσεις των συμπατριωτών τους 6000 πριν, όμως γνώριζαν πολύ καλά τον πολιτισμό που παρέλαβαν από τις προηγούμενες γενεές και ο οποίος διαμορφώθηκε συσσωρευτικά ^{**} για περισσότερο από 6000 χρόνια. Τα χωριά της ορεινής Νάξου είχαν το πλεονέκτημα μέχρι τη δεκαετία του 1950 να είναι περισσότερο απομονωμένα από τον υπόλοιπο κόσμο και αυτό βοήθησε να διατηρήσουν σχεδόν άθικτους όλους του κρίκους της συσσωρευμένης γνώσης χιλιετηρίδων, μέσα από την οποία γνώση αναδύονταν μια αυτοσυντηρούμενη επιβίωση και ο πολιτισμός. Η γνώση αυτή καθοδηγούσε τη σκέψη των ανθρώπων και συνεπώς διαμόρφωνε συνολικά την παιδεία τους.

Είναι αξιοσημείωτο να αναλογισθεί κανείς ότι οι κάτοικοι στα χωριά αυτά μπορούσαν να παράγουν τα περισσότερα προς επιβίωση αγαθά και με το πλεόνασμα της παραγωγής μπορούσαν να καλύπτουν ανάγκες από άλλα επίσης απαραίτητα αγαθά που δεν παρήγαγαν οι ίδιοι, μειώνοντας έτσι την εξάρτησή τους από άλλους στο ελάχιστο. Το γεγονός αυτό ανέβαζε σε υψηλά επίπεδα την ποιότητα ζωής η οποία διαμόρφωσε τις εξής συνθήκες: (α) υπήρχαν ισχυροί δεσμοί τόσο μέσα στην οικογένεια όσο και μεταξύ των κατοίκων, (β) Οι άνθρωποι ξεκινούσαν να είναι

* * Πρακτικά Γ' Πανελληνίου Συνεδρίου «Η Νάξος δια μέσου των Αιώνων», Κόρωνος 4 – 7 /9/ 2003.

** Συσσωρευτικά νοείται ότι η μία γενεά μεταβίβαζε στην επόμενη αυτά που παραλάμβανε από την προηγούμενη, προσθέτοντας και αυτά που η ίδια δημιουργούσε.

χρήσιμοι και να εργάζονται μέσα στην οικογένεια από τη νηπιακή τους ηλικία κάτι που τους βοηθούσε να αξιοποιήσουν στο έπακρον όλα τα δώρα που τους χάριζε η φύση (τη σκέψη, τις αισθήσεις, τη μυϊκή δύναμη, το ταλέντο, το συναίσθημα), (γ) υπήρχε μία τεράστια αίσθηση αυτοπεποίθησης και ελευθερίας διότι η μητέρα γη με την οποία είχαν ισχυρούς δεσμούς, παρά τις ανομβρίες ή τους αέριδες και τις πλημμύρες, πάντα τους φρόντιζε αρκεί να την καλλιεργούσαν σωστά, (δ) Οι κοινωνικές εκδηλώσεις με σχεδόν καθολική συμμετοχή δημιουργούσαν ένα περιβάλλον στο οποίο όλοι διασκέδαζαν συμμετέχοντας άθελά τους σε ένα ζωντανό θέατρο το σενάριο και οι ρόλοι του οποίου διαμορφώνονταν από την αυθόρμητη συμμετοχή και αυθόρμητη σκέψη του καθενός, έτσι ξεχνούσαν τη σκληρή δουλειά και τα προβλήματα, και με τη διασκέδαση ανανέωναν τις δυνάμεις τους, (ε) Η Ορθόδοξη παράδοση διαμορφωμένη να καλύπτει όλες τις ημέρες του ημερολογιακού έτους μαζί με άλλα καθημερινής ζωής συμβάντα (γεννήσεις, βαπτίσεις, γάμους κλπ.), με το τελειοποιημένο τελετουργικό της μαζί με τους ήχους της Βυζαντινής μουσικής, έχοντας ενσωματώσει πολλή από τη συσσωρευμένη γνώση πολλών χιλιετηρίδων Ελληνισμού, αποτελούσε πηγή έμπνευσης και δύναμης πέραν αυτής που ήδη είχαν οι άνθρωποι.

Οι συνθήκες αυτές, πάνω στις οποίες θα μπορούσαν να γραφούν πολλές διατριβές για να μελετηθούν και να χρησιμοποιηθούν τα αποτελέσματα της μελέτης αυτής από το σύγχρονο άνθρωπο, έχουν μια κοινή βάση πάνω στην οποία εξελίσσονται και η βάση αυτή είναι η διαμόρφωση υγιούς σκέψης όπως αυτή οριοθετείται από τις αρχές του Ελληνισμού. Στην παρούσα εργασία που είναι συνέχεια και άλλων εργασιών^{5,6} θα γίνει εστίαση και θα αναλυθούν οι βασικές αρχές της παιδείας οι οποίες διαμορφώνουν την υγιή σκέψη και κατά συνέπεια διαμόρφωσαν και τις συνθήκες αυτές. Στόχος της παρούσας εργασίας είναι να απαριθμηθούν οι βασικές αυτές αρχές της παιδείας, ώστε να μπου σε μια λογική σειρά και κατάταξη, και να οριοθετηθούν ώστε να μην υπάρχει αμφισβήτηση. Παράλληλα γίνονται συγκεκριμένες προτάσεις με στόχο να υιοθετηθούν οι βάσεις αυτές από το σύγχρονο θεσμοθετημένο σχολείο ώστε να αποτελέσουν διεθνή πρότυπα για να στηρίξουν την ποιότητα ζωής του σύγχρονου ανθρώπου.

ΟΙ ΠΗΓΕΣ ΤΗΣ ΓΝΩΣΗΣ

Όσοι μεγάλωσαν στα χωριά της Νάξου, πιθανόν να ενθυμούνται τις συζητήσεις των μεγαλύτερων σε ηλικία να μιλάνε με δέος για τους «παλαιούς». «Οι παλαιοί ήταν έτσι ή αλλιώς» πάντως καλύτεροι από εμάς, «οι παλαιοί έκαμαν ετούτο ή εκείνο» πάντα καλύτερο από αυτό που κάνουν οι νεώτεροι. Κάτι ανάλογο ισχύει και επί των ημερών μας, φέρνοντας στη μνήμη κανείς τη συμπεριφορά, το έργο και το χαρακτήρα των παλαιότερων διαπιστώνει ότι οι νεότερες γενεές είναι στον τρόπο που σκέπτονται, που δρουν, που διασκεδάζουν, υποδεέστερες των παλαιότερων. Η διαπίστωση αυτή έρχεται σε μεγάλη αντίθεση με το γεγονός ότι ο άνθρωπος έχει κάνει τεράστια άλματα προόδου στο χώρο της επιστήμης και της τεχνολογίας έχει πετύχει υλικά αγαθά υψηλής ποιότητας και χαμηλού κόστους τα οποία με μια καλύτερη διαχείριση θα μπορούσαν να είναι προσιτά στον οποιοδήποτε, έχει αναβαθμίσει το βιοτικό του επίπεδο, έχει κατασκευάσει πολλά σχολεία όλων των βαθμίδων εκπαίδευσης με μικρή αναλογία δάσκαλου προς μαθητές και η εκπαίδευση είναι προσιτή σε όλους. Από τη σκοπιά του εκπαιδευτικού κάποιος με πείρα στην Ελλάδα και το εξωτερικό μπορεί εύκολα να διαπιστώσει ότι ενώ υπάρχουν διεθνώς πολλά προγράμματα κατάρτισης, υπάρχουν πολλά σχολεία και πολλοί δάσκαλοι, εντούτοις η παιδεία είναι

υποβαθμισμένη και συνέχεια υποβαθμίζεται. Η υποβάθμιση της παιδείας έχει σαν αποτέλεσμα το άγχος για την αντιμετώπιση του σήμερα, ανησυχία για την αντιμετώπιση του αύριο, η κατάθλιψη γίνεται φαινόμενο με αύξουσα πορεία, υπάρχουν αυξανόμενες ακραίες συμπεριφορές πράξεις και εξαρτήσεις και γενικά η ποιότητα ζωής παρά τα μέσα που διαθέτει κανείς συνεχώς υποβαθμίζεται. Τα παιδιά της εποχής μας που είναι πιο έξυπνα από τα παιδιά παλαιότερων γενεών, έχουν καλύτερη σωματική διάπλαση, έχουν περισσότερα υλικά αγαθά και περισσότερα μέσα στη διάθεση τους παρόλα αυτά δεν χαίρονται τη ζωή όσο θα έπρεπε. Από το βομβαρδισμό των πληροφοριών που δέχεται κανείς, κυριολεκτικά «χάνει τον μπούσουλα» και προσπαθώντας να καταλάβει τι συμβαίνει πελαγώνει ακόμα περισσότερο. Έχοντας αυτά υπόψη διαπιστώνει κανείς ότι η σημερινή παιδεία διεθνώς είναι ένα τεράστιο δένδρο ξερό γιατί δεν έχει ρίζες και εκείνοι που υποτίθεται ότι το φροντίζουν το μόνο που κάνουν είναι να του προσθέτουν περισσότερα ξερά κλαριά..

Η συνεχής υποβάθμιση της παιδείας υποχρεώνει κάποιον να ανατρέξει σε γραπτές αναφορές παλαιότερων εποχών που η παιδεία ήταν καλύτερη από σήμερα και να αντλήσει χρήσιμα συμπεράσματα που ενδεχομένως θα βοηθήσουν το σύγχρονο άνθρωπο να στηρίξει την παιδεία σε γερά πρότυπα και ιδανικά για να βλαστήσει, να ανθίσει και να καρπίσει. Ο Δυτικός Πολιτισμός από το άλλο μέρος βασίζεται στους αρχαίους Έλληνες φιλόσοφους. Η διατύπωση όμως των ιδεών των αρχαίων Ελλήνων είναι σαφής και σταθερή με διαχρονική ισχύ και καθολικής εμβέλειας αποδέκτες. Η διατύπωση συνεπώς των ιδεών του Δυτικού Πολιτισμού όπως είναι σήμερα, και παρά την φιλότιμη προσπάθεια σύγχρονων Ευρωπαίων φιλοσόφων² δεν είναι σαφής με αποτέλεσμα τη δημιουργία αβεβαιότητας και σύγχυσης.

Ορόσημο λοιπόν που μπορεί να γίνει η εκκίνηση για να μελετήσει κανείς τα της παιδείας είναι η κλασική εποχή της αρχαίας Ελλάδας και τούτο διότι την εποχή εκείνη έχει αναπτυχθεί η γραφή και γίνεται προσιτή σε ανθρώπους όπως ο Πλάτωνας και οι σύγχρονοι του μαζί με τους μαθητές τους, οι οποίοι εκτιμώντας την αξία πολλών χιλιάδων ετών συσσωρευμένης γνώσης γύρω από την παιδεία και τον πολιτισμό η οποία μέχρι τότε μετεδίδετο από γενιά σε γενιά, τη ζύμωσαν με δικές τους ιδέες και την πέρασαν με γραφή σε βιβλία. Οι βασικές αρχές της παιδείας όπως αυτές αναπτύχθηκαν από τους αρχαίους Έλληνες συγγραφείς και έφθασαν από γενιά σε γενιά στους κατοίκους της ορεινής Νάξου μέχρι τα μέσα του περασμένου αιώνα, περιγράφονται αναλυτικά στην επόμενη ενότητα.

ΟΙ ΒΑΣΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

Παιδεία η ανάπτυξη υγιούς σκέψης

Ο Πλάτωνας⁴ λοιπόν στο έργο του «Πολιτεία» προσπαθεί να αναλύσει την έννοια και την ουσία της δικαιοσύνης και φθάνει στον ορισμό της παιδείας γιατί από εκεί πηγάζει η οργάνωση της ανθρώπινης σκέψης η οποία στη συνέχεια καθοδηγεί τις πράξεις του και συμβάλλει ώστε αυτές να είναι δίκαιες. Ο ορισμός της παιδείας κατά τον Πλάτωνα⁴ είναι: «**η θεραπεία του πνεύματος**» δηλαδή η θεραπεία της σκέψης «...και ενώ όταν το σώμα είναι άρρωστο χρειάζεται ιατρική, όταν το πνεύμα είναι άρρωστο χρειάζεται παιδεία».

Η σκέψη και τα τρία συστατικά της ή καταστάσεις

Ο Πλάτωνας⁴ στη συνέχεια οριοθετεί την έννοια πνεύμα και αναφέρει ότι «...το πνεύμα αποτελείται από τρία συστατικά: **το λογικό, την επιθυμία, και το θυμό**».

Η υγιής σκέψη

Η υγιής κατάσταση του πνεύματος κατά τον Πλάτωνα⁴ υπάρχει όταν «... **το λογικό να ελέγχει και ισορροπεί την επιθυμία και το θυμό**» και για να ξεκαθαρίσει τις έννοιες έλεγχος και ισορροπία δίνει το εξής παράδειγμα: Παρομοιάζει το πνεύμα με ένα κάρο που το έλκουν δύο άλογα ένα τυφλό που είναι η επιθυμία, ένα τρελό που είναι ο θυμός και ο αμαξάς που είναι το λογικό και θα πρέπει να κρατεί τον έλεγχο και την ισορροπία ανάμεσα στα δύο άλογα ώστε αυτά να βαδίσουν το σωστό δρόμο που είναι ο δρόμος της αρετής*.

Μέχρις εδώ λοιπόν οριοθετούνται τρεις βασικές έννοιες όπως παιδεία, σκέψη, υγιής σκέψη που έχουν τεράστια σημασία για την συνειδητή προσπάθεια διατήρησης της εσωτερικής ισορροπίας από κάθε άνθρωπο που θέλει να έχει αναβαθμισμένη προσωπικότητα και ποιότητα ζωής. Απομένει να οριοθετηθεί και ο δρόμος της αρετής ώστε να γνωρίζει κανείς και την κατεύθυνση που πρέπει να ακολουθεί η υγιής σκέψη.

Αρετή – ο σωστός δρόμος

Η αρετή αναλύεται και οριοθετείται σε όλη της την έκταση και σε όλο της το βάθος από τον Αριστοτέλη στο έργο του Ηθικά Νικομάχεια¹. Η αρετή κατά τον Αριστοτέλη είναι «**μεσότητα**» δηλαδή βρίσκεται στο μέσον ανάμεσα σε δύο ακραίες σκέψεις και κατ' επέκταση ακραίες πράξεις ή «κακίες». Για να ξεκαθαρίσει τον τρόπο οριοθέτησης της αρετής ο Αριστοτέλης δίνει το εξής παράδειγμα: Η γενναιότητα είναι αρετή και βρίσκεται στη μέση ανάμεσα στη δειλία και τη θρασύτητα, που είναι οι δύο ακραίες θέσεις ή κακίες, .. «και όταν κάποιος είναι γενναίος, ο μεν δειλός θα τον αποκαλέσει θρασύ επειδή βρίσκεται πάνω από αυτόν, ο δε θρασύς θα τον αποκαλέσει δειλό επειδή βρίσκεται κάτω από αυτόν»... Ανάλογα θα μπορούσε κανείς να χαρακτηρίσει την οικονομία σαν την αρετή που βρίσκεται στη μέση ανάμεσα στην τσιγκουνιά και τη σπατάλη και ο μεν τσιγκούνης θα αποκαλέσει τον οικονόμο σπάταλο, ο δε σπάταλος θα αποκαλέσει τον οικονόμο τσιγκούνη.

Ο Ενάρετος άνθρωπος

Ο ενάρετος άνθρωπος κατά τον Αριστοτέλη¹ είναι: **Εκείνος που προσπαθεί να βαδίζει το δρόμο της αρετής**. Άρα κάθε άνθρωπος εφόσον το θέλει έχει τη δυνατότητα σε οποιαδήποτε χρονική στιγμή να κάνει την προσπάθεια αυτή και να είναι ενάρετος. Ο ενάρετος άνθρωπος δεν είναι ο αλάθητος, αλλά είναι αυτός που μαθαίνει από τα λάθη του και προσπαθεί να τα περιορίσει

* Ο δρόμος της αρετής δεν αναφέρεται εδώ από τον Πλάτωνα, αλλά συνεπάγεται από το συνδυασμό της δουλειάς του Πλάτωνα και του Αριστοτέλη.

Η δικαιοσύνη

Ο Αριστοτέλης¹ δέχεται ότι η δικαιοσύνη είναι η κορυφαία των αρετών και εμπεριέχει όλες τις αρετές.

Αρετή και Δημοκρατικοί θεσμοί

Η αρετή όπως έχει οριστεί από τον Αριστοτέλη σαν μεσότητα και σαν προσπάθεια για να είναι κανείς ενάρετος είναι οριοθετημένη με σαφήνεια και δεν αφήνει κανένα περιθώριο αμφισβήτησης. Θα πρέπει συνεπώς να τονισθεί ότι υπάρχει μια ολόκληρη διαδικασία για να εντοπίσει κανείς τη μεσότητα ή το μέσον ακόμα και ενός φυσικού αντικειμένου. Ένας τοπογράφος, π. χ. για να εντοπίσει το μέσον ενός ευθύγραμμου τμήματος χρησιμοποιεί μια διαδικασία που περιλαμβάνει όργανα μέτρησης γωνιών και αποστάσεων, μαθηματικούς υπολογισμούς και στατιστική επεξεργασία των μετρήσεων για να καταλήξει στο εξής συμπέρασμα: «το μέσον του ευθύγραμμου τμήματος είναι εδώ (δείχνει ένα καρφί ή πάσσαλο) με 95% πιθανότητα να έχει σφάλμα μικρότερο από ένα εκατοστό του μέτρου». Η διαδικασία εντοπισμού της μεσότητας της αρετής λόγω του ότι ο καθένας υποκειμενικά ενδεχομένως να αντιλαμβάνεται ένα διαφορετικό σημείο εντοπίζεται με όσο το δυνατόν ευρύτερη συμμετοχή και συναίνεση κάτι που εξασφαλίζουν οι δημοκρατικοί θεσμοί. Οι δημοκρατικοί θεσμοί συνεπώς αποτελούν τη διαδικασία εντοπισμού της μεσότητας της αρετής.

Βλέπει λοιπόν εδώ κανείς ότι οι απόψεις των παλαιότερων περί παιδείας είναι ουσιαστικές με ξεκάθαρες βασικές αρχές ώστε να αποτελούν σταθερά θεμέλια πάνω στα οποία να μπορεί να χτισθεί η ανθρώπινη σκέψη και προσωπικότητα.

Οι βασικές αυτές αρχές βρίσκονται μέσα στη συνείδηση του κάθε ανθρώπου που έζησε και μεγάλωσε στα χωριά της ορεινής Νάξου από γεννησιμιού του και καθόρισαν την πορεία του για τη δημιουργία και να εξέλιξη του πολιτισμού του. Το πλεονέκτημα του σύγχρονου ανθρώπου είναι ότι έχει στη διάθεση του όλο αυτό το υλικό και μπορεί εύκολα στην εποχή της παγκοσμιοποίησης να το χρησιμοποιήσει για να αναβαθμίσει την ποιότητα της ζωής του. Ο τρόπος που μπορεί να το πετύχει αυτό δίνεται πιο κάτω.

Η ΠΑΡΟΥΣΑ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΑΙ Η ΑΛΛΑΓΗ ΠΟΡΕΙΑΣ

Το ερώτημα είναι πως και γιατί φθάσαμε στη σημερινή υποβάθμιση της παιδείας και πως μπορούμε να αντιστρέψουμε την κατιούσα πορεία. Ας ξεκινήσουμε από το δεύτερο ερώτημα όπου η υιοθέτηση από το θεσμοθετημένο σχολείο των βασικών αρχών που αναφέρονται πιο πάνω ουσιαστικά τοποθετεί την παιδεία συνειδητά στη σωστή της θέση όπως είναι η υγιής οργάνωση και λειτουργία της σκέψης με βάση τη λογική η οποία παίζει σημαντικό ρόλο στην εσωτερική ισορροπία του ατόμου ελέγχοντας την επιθυμία και το θυμό και την αρετή να καθορίζει την πορεία του. Η αρετή συνεπώς έχει άμεση σχέση με τις πράξεις του ανθρώπου και αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για να έχει ποιότητα ο άνθρωπος και να χαρεί τη ζωή. Η αρετή αποτελεί και ένα αποτελεσματικό φίλτρο στον βομβαρδισμό πληροφοριών που δέχεται ο σύγχρονος άνθρωπος και τον καθοδηγεί να ξεδιαλύνει τις υγιείς ιδέες και

σκέψεις από τις ακραίες θέσεις και κακίες. Ατυχώς για το σύγχρονο άνθρωπο όσο παράξενο και να φαίνεται ελάχιστοι εκπαιδευτικοί όλων των βαθμίδων και σε παγκόσμια κλίμακα γνωρίζουν τι είναι αρετή και αν αναλογιστεί κανείς ότι η αρετή αποτελεί τη διαχωριστική γραμμή ανάμεσα στον άνθρωπο και το βάρβαρο αντιλαμβάνεται λοιπόν το μέγεθος της υποβάθμισης που υπάρχει στο χώρο της παιδείας. Βέβαια για να είναι κανείς ενάρετος δεν είναι απαραίτητο να γνωρίζει τον ορισμό που δίνει ο Αριστοτέλης αρκεί να υπακούει στη φωνή της συνείδησης του ή να έχει βιώσει ένα περιβάλλον με παιδεία και πολιτισμό που καλλιεργείται η αρετή όπως αυτό που διαμορφώνονταν στα χωριά της Νάξου. Ένα τέτοιο περιβάλλον τόσο στην Ευρώπη όσο και στην κοιτίδα του πολιτισμού που είναι η Ελλάδα συνεχώς συρρικνώνεται και οι άνθρωποι που υπακούουν στη φωνή της συνείδησης συνεχώς λιγοστεύουν. Η υιοθέτηση των βασικών αρχών της παιδείας από το θεσμοθετημένο σχολείο σε παγκόσμιο επίπεδο, θα πρέπει να αποτελέσει το πρώτο και σημαντικό βήμα στη συνέχεια απαιτείται η αναδιάρθρωση των προγραμμάτων σπουδών όλων των βαθμίδων εκπαίδευσης καθώς και η εκπαίδευση των εκπαιδευτικών που είναι επίσης ένα πολύ σημαντικό ζήτημα. Πολλή δουλειά προς την κατεύθυνση αυτή έχει κάνει ο Γερμανός φιλόσοφος Werner Jaeger² και στο τρίτομο έργο του «Παιδεία» αναλύει και παρουσιάζει τη συσσωρευμένη γνώση περί παιδείας των παλαιότερων γενεών.

Το πρώτο ερώτημα απαιτεί πολύ μελέτη και έρευνα από ειδικούς για να απαντηθεί, μια πρόχειρη εξήγηση μπορεί να δοθεί από την υπερπληροφόρηση που υπάρχει σήμερα και η οποία έχει σαν συνέπεια την διακοπή της ροής συσσωρευμένης γνώσης σε θέματα παιδείας και πολιτισμού από τις παλαιότερες γενεές στις νεότερες. Η υπερπληροφόρηση δημιουργεί σύγχυση ώστε κάποιος να αποκόπτεται από τις ρίζες του και δελεάζεται το άτομο ώστε να γιγαντώνονται οι επιθυμίες του ενώ παράλληλα η σκέψη και η λογική υποτάσσονται στην επιθυμία.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Οι αλλαγές που συντελούνται κυρίως από την εξέλιξη της τεχνολογίας έχουν αντίκτυπο στην ανθρώπινη συμπεριφορά και σκέψη και τείνουν να απομακρύνουν τον σύγχρονο άνθρωπο από αξίες που επί χιλιάδες χρόνια ο ίδιος δημιούργησε για να έχει ανώτερη ποιοτικά ζωή. Η υπερπληροφόρηση και η υπερεπάρκεια υλικών αγαθών έχουν δημιουργήσει ρήγμα ανάμεσα στη συσσωρευμένη γνώση των ανθρώπινων αξιών ή την παιδεία που μεταφέρονται από τις παλαιότερες γενεές και στους νέους με αποτέλεσμα να μην υπάρχουν πρότυπα και ιδανικά ή σωστότερα υπάρχουν τόσα πολλά που είναι σαν να μην υπάρχει τίποτα με συνέπεια η ποιότητα της ζωής συνέχεια να υποβαθμίζεται. Ο σύγχρονος άνθρωπος συνεπώς πρέπει να ερευνήσει και να ανακαλύψει τη συσσωρευμένη γνώση και παιδεία που έχει αναπτυχθεί δια μέσου των αιώνων και να την χρησιμοποιήσει για την ορθότερη οργάνωση της σκέψης του η οποία καθοδηγεί τις πράξεις του για να πετύχει καλύτερη ποιότητα ζωής.

Η παρούσα εργασία προτείνει όσον αφορά τις βασικές αρχές που αναλύθηκαν πιο πάνω τα εξής δέκα θεμέλια για την παιδεία του σύγχρονου ανθρώπου τα οποία πρέπει να υιοθετηθούν από το θεσμοθετημένο σχολείο και είναι τα εξής:

1. **Παιδεία** είναι η διαμόρφωση υγιούς σκέψης στον ενάρετο άνθρωπο.
2. **Εκπαίδευση** είναι η διαμόρφωση υγιούς σκέψης στον ενάρετο άνθρωπο σε συγκεκριμένο αντικείμενο όπως είναι, π. χ. το Περιβάλλον.

3. **Σκέψη** είναι μία από τις τρεις καταστάσεις του ανθρώπου πριν αναπτύξει οποιαδήποτε πράξη ή δράση. Οι καταστάσεις αυτές είναι οι εξής: Η λογική, η επιθυμία και ο θυμός. Η σκέψη καθορίζει όλες τις ενέργειες που πράττει ή που πρόκειται να πράξει ο άνθρωπος και προηγείται κάθε πράξης ή δράσης.
4. **Υγιής σκέψη** είναι όταν η λογική κατάσταση του ανθρώπου ελέγχει και ισορροπεί τις δύο άλλες καταστάσεις δηλαδή την επιθυμία και το θυμό.
5. **Υγιής Πράξη ή δράση** υπάρχει όταν αυτή διαμορφώνεται από υγιή σκέψη και είναι ενάρετη.
6. **Η αρετή είναι** η πράξη ή η δράση του ανθρώπου που ακολουθεί τον δρόμο της μεσότητας, η οποία μεσότητα βρίσκεται στο μέσον ανάμεσα σε δύο ακραίες θέσεις ή κακίες. Π. χ. Η υπευθυνότητα είναι αρετή και βρίσκεται στο μέσον ανάμεσα στην ανευθυνότητα και την ευθυνοφοβία (υπερευθυνότητα).
7. **Ενάρετος άνθρωπος** είναι αυτός που προσπαθεί να είναι ενάρετος δηλαδή προσπαθεί να διατηρήσει την πορεία προς το δρόμο της αρετής (μεσότητας).
8. **Ενάρετη πράξη ή δράση** είναι η προσπάθεια ώστε η πράξη ή η δράση να ακολουθήσει το δρόμο της αρετής (μεσότητας).
9. **Δικαιοσύνη** είναι η κορυφαία των αρετών και εμπεριέχει όλες τις αρετές.
10. **Οι δημοκρατικοί θεσμοί** αποτελούν τη διαδικασία εντοπισμού της μεσότητας της αρετής.

Τα θεμέλια αυτά είναι ικανά να στηρίζουν το οικοδόμημα της παιδείας του σύγχρονου ανθρώπου και πρέπει να υιοθετηθούν από το θεσμοθετημένο σχολείο ώστε να γίνουν κτήμα κάθε ανθρώπου. Με βάσει τα θεμέλια αυτά θα πρέπει να γίνει αναδιάρθρωση των εκπαιδευτικών προγραμμάτων όλων των βαθμίδων της παιδείας και επίσης να γίνει ανάλογη εκπαίδευση των εκπαιδευτικών. Με τον τρόπο αυτό ο σύγχρονος άνθρωπος θα γνωρίζει πως θα αναβαθμίσει την ποιότητα της ζωής του, θα γνωρίζει πως θα έχει περισσότερη και ουσιαστικότερη συμμετοχή στις προκλήσεις της εποχής όπως είναι η παγκοσμιοποίηση και επίσης θα γνωρίζει πως θα κάνει σωστότερη διαχείριση των πόρων οπότε θα έχει τη δυνατότητα να παρέχει περισσότερη βοήθεια στους κοινωνικά ασθενέστερους συνανθρώπους του. Ένα παράδειγμα για τον τρόπο με τον οποίο μπορούν τα θεμέλια αυτά της παιδείας να γίνουν καλύτερα αντιληπτά από τον μέσο πολίτη δίνεται στο παράρτημα αυτής της εργασίας. Το παράδειγμα αυτό αποτελεί μια προσπάθεια να δημιουργήσει με έμμετρο τρόπο και σε περιορισμένα χρονικά περιθώρια ένα δοκίμιο που εκλαϊκεύει τις θεμελιώδεις αρχές της παιδείας.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Το χωριό της ορεινής Νάξου Κωμιακή υπήρξε για τον υποφαινόμενο το μεγαλύτερο σχολείο που τελείωσε γιαυτό και κατά κύριο λόγο πολλές ευχαριστίες απευθύνονται στους κατοίκους του χωριού και ιδιαίτερα στους γονείς μου οι οποίοι διαφύλαξαν σαν κόρη οφθαλμού τη συσσωρευμένη γνώση του ελληνισμού και μας την παρέδωσαν.

Πολλές ευχαριστίες επίσης απευθύνονται στον αείμνηστο καθηγητή και πρότανη του Πανεπιστημίου Αθηνών Στυλιανό Κορρέ για τη δωρεά του βιβλίου Παιδεία του Jaeger Werner.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Αριστοτέλους: “Ἠθικά Νικομάχεια”
2. Jaeger Werner: “ΠΑΙΔΕΙΑ: the Ideals of Greek Culture”, 2nd Ed., translated from 2nd German Ed. by Gilbert Highet, Oxford University Press, New York 1945.
3. Μπαρδάνη Μιχάλη: «Στοιχεία από τις αστρονομικές γνώσεις των προϊστορικών Κυκλαδιδιών». Από το Δελτίο της Βιβλιοθήκης Νίκου Ν. Γλέζου, Τόμος Β, Δελτίο 7^ο, Εκδόσεις Περικλή Ροδάκη, Αθήνα 1966.
4. Πλάτωνος: «Πολιτεία»
5. Ι. Ν. Χατζόπουλος 2001, «Τα Ευρωπαϊκά προγράμματα Σωκράτης / Comenius και η Ελληνική Παιδεία», Παρουσία ΟΕΛΜΕΚύπρου Τεύχος 11, Ιούνιος 2001 σ. 31 – 33.
6. Hatzopoulos J. N., 2002, “Fundamental philosophic principles of the education in Ancient Greece and their impact to the quality of modern man’ s of life”, Proceedings of the 2nd International Conference Ancient Greece and Modern World, Olympia Greece.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΥΓΙΗΣ ΣΚΕΨΗ ΚΑΙ ΑΡΕΤΗ Η ΒΑΣΗ ΤΗΣ ΕΥΔΑΙΜΟΝΙΑΣ

Από Καθηγητή Ιωάννη Ν. Χατζόπουλο, Μυτιλήνη 18/2/2003

Η ΣΚΕΨΗ

Ένας σοφός* πριν από χρόνια μίλησε για τη δύναμη της σκέψης.
Η σκέψη, είπε, είναι δύναμη, η μεγαλύτερη στο Σύμπαν.
Χωρίς τη σκέψη μένεις τελείως αδρανής γιατί καμία πράξη δεν μπορεί να γίνει.
Κι όταν θυμώνω και γυαλιά καρφιά τα κάνω και δεν σκέπτομαι καθόλου;
Κι όταν θυμώνεις σκέπτεσαι, η σκέψη σε κατάσταση θυμού βρίσκεται και δουλεύει.
Κι όταν αυτό που θέλω το αρπάζω και δεν σκέπτομαι καθόλου;
Κι όταν επιθυμείς και αρπάζεις κάτι, η σκέψη βρίσκεται σε κατάσταση επιθυμίας.
Μα τι τέλος πάντων είναι αυτή η σκέψη λάστιχο που το τεντώνεις;
Όχι δεν είναι λάστιχο η σκέψη πλην όμως τρεις καταστάσεις έχει.
Και ποιες είναι οι καταστάσεις που η σκέψη τις πράξεις όλες καθορίζει;
Πρώτη κατάσταση της σκέψης είναι η λογική και είναι όπως

* Πλάτωνος: «Πολιτεία»

ο αμαξάς στο κάρο, που έχει δύσκολα άλογα να χαλιναγωγήσει.
Και ποια είναι τα δύσκολα άλογα που ο αμαξάς, (η λογική) , πρέπει να τιθασέψει;
Δυο είναι τα' άλογα ένα τυφλό και ένα τρελό και πρέπει να έχει
περίσσια λογική ο αμαξάς για να τα χαλιναγωγήσει.
Και ποιες είναι πλην της λογικής οι δύο άλλες καταστάσεις της σκέψης;
Δεύτερη είναι η επιθυμία που το τυφλό το άλογο καθοδηγεί και σέρνει,
τρίτη δε είναι ο θυμός που το τρελό το άλογο καθοδηγεί και σέρνει.
Και πως μπορεί το ίδιο πράγμα η σκέψη, πότε να είναι αμαξάς και λογικό,
πότε τυφλό άλογο και επιθυμία, και πότε τρελό άλογο και θυμός;
Μπορεί γιατί η σκέψη ενιαία οντότητα είναι, τρεις όμως καταστάσεις έχει.
Ποιός είναι αυτός που επιλέγει ποία κατάσταση της σκέψης να λειτουργήσει θέλει;
Ο εαυτός σου επιλέγει ποία κατάσταση της σκέψης να λειτουργήσει θέλει.
Και γιατί τρεις καταστάσεις χρειάζεται η σκέψη, το λογικό δε φτάνει;
Για τη δική σου επιβίωση το λογικό δε φτάνει.
Αφού η λογική το κάρο σε σωστή πορεία βάζει, τότε ο θυμός τι κάνει;
Ο θυμός σε βοηθά να επιβιώσεις εκεί που λογικά για να σκεφτείς χρόνο δεν έχεις.
Θέλω για το θυμό ένα παράδειγμα να δώσεις.
Σαν ένα κτήνος ξαφνικά πάνω σου έρχεται, συ πρέπει με το θυμό
που είναι γρήγορος να αντιδράσεις, η λογική για να σκεφτεί χρόνο δεν έχει.
Θέλω για την επιθυμία ένα παράδειγμα να δώσεις.
Το φαγητό επιθυμία είναι που αναπτύσσει και συντηρεί τον εαυτό σου.
Η ενδυμασία επιθυμία είναι σε προστατεύει από το κρύο και σε κάνει στους άλλους
να αρέσεις.

Η ΥΓΙΗΣ ΣΚΕΨΗ

Τι τέλος πάντων γίνεται όταν κάποιος είναι πάντοτε θυμωμένος;
Τότε η σκέψη του είναι άρρωστη, το τρελό άλογο του δείχνει την πορεία.
Τι τέλος πάντων γίνεται όταν κάποιος είναι πάντοτε φαταούλας και αχόρταγος;
Τότε η σκέψη του είναι άρρωστη, το τυφλό άλογο του δείχνει την πορεία.
Τι όμως γίνεται όταν κάποιος ούτε θυμώνει, μήτε επιθυμεί;
Τότε η σκέψη του είναι άρρωστη, η λογική του δεν έχει καμιά χρήση.
Πότε η σκέψη, τέλος πάντων, είναι σωστή και υγιής;
Όταν η λογική, την επιθυμία και το θυμό ελέγχει και ισορροπεί.
Όταν ο αμαξάς καθοδηγεί στο σωστό δρόμο και τα δυο άλογα μαζί.

Η ΠΑΙΔΕΙΑ

Σκέψη σωστή και υγιή να έχουμε ποιος να μας βοηθήσει πρέπει;
Η παιδεία είναι αρμόδια σκέψη σωστή και υγιή να έχουμε, να βοηθήσει πρέπει.
Α! κατάλαβα, η παιδεία, όπως λένε οι σοφοί, είναι η θεραπεία της σκέψης.
Μπράβο! Γιατί χρειαζόσαι σκέψη σωστή και υγιή για να σου φέρει,
ισορροπία και γαλήνη εσωτερική για να χαρείς που ζεις και να μοιράζεσαι
πολλά καλά χαρές και λύπες με τους λοιπούς συνάνθρωπους σου.
Μα παιδεία λένε ότι μαθαίνεις στο σχολείο, όπως για τα πουλιά,
τι σχέση έχει όμως μόλα αυτά η υγιής η σκέψη;

Ότι για τα πουλιά μαθαίνεις, με υγιή τη σκέψη, μπορείς σωστά να χρησιμοποιήσεις και τα πουλιά να προστατέψεις όταν να αφανιστούνε κινδυνεύουν.
Ότι για τα πουλιά μαθαίνεις, με άρρωστη τη σκέψη, μπορείς να το χρησιμοποιήσεις και τα πουλιά να αφανίσσεις για να γευτείς το κρέας τους κι ας είναι σπάνιο είδος.
Μα παιδεία λένε την κατάρτιση και την εκπαίδευση που είναι επιδεξιότητες ή όχι;
Η γνώση που παίρνεις στο σχολείο είναι παιδεία, αν υγιή σκέψη διαμορφώνει.
Μα η σκέψη διαμορφώνεται και από το περιβάλλον που μεγαλώνεις.
Πράγματι και όταν το περιβάλλον αναπτύσσει τη σωστή και υγιή σκέψη, έργα καλά και σωστά μαθαίνει ο άνθρωπος να πράττει. Ενώ όταν το περιβάλλον αναπτύσσει την άρρωστη σκέψη, έργα κακά και λαθεμένα μαθαίνει ο βάρβαρος να πράττει.
Και ποια είναι η διαχωριστική γραμμή του σωστού από το λάθος; του καλού από το κακό; του ανθρώπου από το βάρβαρο;
Ποιος είναι ο σωστός ο δρόμος που οδηγεί το κάρο ο αμαξάς;
Όποιος γνωρίζει τι είναι αρετή, αυτή χωρίζει το σωστό από το λάθος, το καλό από το κακό, τον άνθρωπο από το βάρβαρο.
Η αρετή είναι ο σωστός ο δρόμος που οδηγεί το κάρο ο αμαξάς.

Η ΑΡΕΤΗ

Ένας σοφός* πριν από χρόνια μίλησε για την αρετή και είπε:
η αρετή είναι η πορεία για τον σωστό το δρόμο να ακολουθήσεις, ενώ η κακία είναι η πορεία για το λάθος δρόμο να ακολουθήσεις.
Ποια είναι τέλος πάντων η αρετή που οδηγεί στο σωστό δρόμο;
Η αρετή είναι μεσότητα² δηλαδή βρίσκεται στο μέσον ανάμεσα σε δύο ακραίες θέσεις ή κακίες γιαυτό και ξεχωρίζει.
Δώσε μας παραδείγματα την αρετή να δούμε στη μέση, και δεξιά, αριστερά να έχει δυο κακίες.
Η γενναιότητα είναι αρετή και βρίσκεται στο μέσον ανάμεσα σε δυο κακίες, στα αριστερά της έχει τη δειλία και στα δεξιά της έχει τη θρασύτητα.
Και πως τον βλέπει, έτσι που λες, ο δειλός το γενναίο;
Θρασύ τον βλέπει επειδή στα δεξιά τον έχει.
Και πως τον βλέπει, έτσι που λες, ο θρασύς το γενναίο;
Δειλό τον βλέπει επειδή στα αριστερά τον έχει.
Κατάλαβα η αρετή πράγματι ξεχωρίζει γιατί είναι ελεύθερη δεξιά ζερβά να βλέπει.
Μπράβο! καλά κατάλαβες θα πρέπει όμως τώρα το επόμενο παράδειγμα εσύ να μας το δώσεις.
Η οικονομία είναι αρετή και βρίσκεται στο μέσον ανάμεσα σε δυο κακίες, στα αριστερά της έχει την τσιγκουνιά και στα δεξιά της έχει τη σπατάλη.
Τον οικονομό τον βλέπει σπάταλο ο σφιχτοχέρης τσιγκούνης.
Τον οικονομό τον βλέπει τσιγκούνη ο ξοδευτής ο σπάταλος.
Μπράβο! καλό παράδειγμα κατέχεις την ουσία.

ΑΡΕΤΗ ΚΑΙ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ

Η δικαιοσύνη όμως είναι αρετή; αν λοιπόν είναι αρετή πως είναι ο ορισμός της;
Η κορυφαία αρετή είν' η δικαιοσύνη κι όλες τις άλλες αρετές μέσα της περιέχει.

* Αριστοτέλους: "Ηθικά Νικομάχεια"

Δώσε μας παραδείγματα για τη δικαιοσύνη.
Ο γενναίος είναι δίκαιος, ενώ ο δειλός και ο θρασύς είναι άδικοι.
Ο οικονόμος είναι δίκαιος, ενώ ο τσιγκούνης και ο σπάταλος είναι άδικοι.
Κατάλαβα και θα ήθελα το επόμενο παράδειγμα μόνος μου να το δώσω.
Η ιδιοκτησία είναι αρετή και βρίσκεται στη μέση
ανάμεσα στο φεουδαρχισμό και τη κοινοκτημοσύνη.
Η ιδιοκτησία είναι δίκαιη γιατί
όλοι οι άνθρωποι λιγότερο ή περισσότερο κάτι δικό τους έχουν.
Ο φεουδαρχισμός είναι άδικος γιατί ένας έχει δικά του πολλά
ενώ οι άλλοι άνθρωποι δεν έχουν δικό τους τίποτα.
Η κοινοκτημοσύνη είναι άδικη
γιατί ενώ όλα είναι κοινά κανένας δεν έχει τίποτα δικό του.
Μπράβο! Ενθουσιάστηκα και μου ήλθε μια ιδέα:
Η ανθρώπινη αξία είναι αρετή και βρίσκεται στη μέση
ανάμεσα στην ισοπέδωση αξιών και την κατάργηση αξιών ή απαξίωση.
Η ανθρώπινη αξία είναι δίκαιη και πρέπει να τιμάται
για να προσπαθούν οι άνθρωποι περισσότερα αξία να έχουν.
Η ισοπέδωση είναι άδικη γιατί τιμάται ίσια
ο εργατικός ο άνθρωπος και ο κακός τεμπέλης.
Η απαξίωση είναι άδικη γιατί περιθωριοποιείται ο ικανός ο άνθρωπος
ενώ προάγεται και διοικεί ο μη ικανός μεγαλομανής.
Πολλά για τη δικαιοσύνη είπαμε αλλά για τη ζυγαριά ούτε κουβέντα.
Της δικαιοσύνης η ζυγαριά την αρετή ζυγίζει κρατάει τη μεσότητα
δίνει δικαιοσύνη, και όταν φύγει δεξιά ζερβά κακία φανερώνει.

Ο ΕΝΑΡΕΤΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ

Πως όμως είναι δυνατόν να είμαστε ενάρετοι χωρίς κανένα λάθος;
Ο ενάρετος ο άνθρωπος δεν είναι αυτός που αλάθητα βαδίζει αλλά
είναι αυτός που προσπαθεί της αρετής το δρόμο να βαδίσει.
Μα τότε είναι εύκολο για όλους τους ανθρώπους
εφόσον το θελήσουν ενάρετοι να γίνουν
αφού η προσπάθεια αρκεί το δρόμο για να πάρουν,
και λάθη όταν κάνουνε τα δέχονται και προσέχουν
να μην τα ξανακάνουνε, γιατί σοφό δεν είναι,
και λάθη όταν κάνουνε άλλοι συνάνθρωποί τους,
δεν τους καταδικάζουνε, αλλά τους συγχωρούνε.

ΑΡΕΤΗ ΚΑΙ ΑΠΟΛΑΥΣΗ

Μπορεί και είναι δυνατόν της αρετής ο άνθρωπος
να έχει χαρά και απόλαυση από της ζωής τα κάλλη;
Μοναδικός τρόπος χαρά και κάλλος να απολαύσεις
για τη ζωή είναι ενάρετος το βίο να διάγεις.
Αφού οι κακοί οι άνθρωποι χαίρονται και γλεντάνε
τι τσαμπουνάς η αρετή είναι ο μόνος τρόπος;
Γιατί οι κακοί οι άνθρωποι χαίρονται και γλεντάνε πρόσκαιρα,
μα η δική τους η χαρά διάρκεια δεν έχει.

Η επιθυμία τους κρατά σκλάβους και τους πηγαίνει μόνο σε πρόσκαιρες χαρές που όταν τελειώσουν γκρεμίζεται και η χαρά και ψάχνουν νάβρουν άλλη και έτσι δοκιμάζουν τα πάντα και στο τέλος απόλαυση δε βρίσκουνε το σώμα τους πληγώνουν. Μα πως τότε οι ενάρετοι μπορούν να απολαύσουν και να χαρούνε τη ζωή τι παραπάνω κάνουν; Πρώτα αφού ισόρροπη τη σκέψη τους αναπτύσσουν βλέπουν βαθιά τα πράγματα που η φύση μας παρέχει ένα αγριολούλουδο ο ήλιος το φεγγάρι ο ήχος από το θρόισμα των φύλλων από τα δένδρα η μυρωδιά της άνοιξης το χιόνι από το χειμώνα είναι απόλαυση για τους που συνεχώς την έχουν και κάθε μέρα που έρχεται πρώτη φορά τη νοιώθουν. Ο έρωτας είναι χαρά που ανδρόγυνα ενώνει και τους χαρίζει συνεχώς την ομορφιά της νιότης τη συντροφιά τη λύτρωση από τις δυσκολίες και μέσα σε ζεστή φωλιά πουλάκια μεγαλώνουν για νάχουν και να χαίρονται μέχρι που να γεράσουν τα νιάτα πάντα γύρω τους μέχρι να ταξιδέψουν. Μα πιο πολύ η αρετή ενώνει τους ανθρώπους σε έργα και απόλαυση από τη συντροφικότητα τους οι σχέσεις οι κοινωνικές έχουν περίσσια χάρη γιατί γλεντούν αυθόρμητα δεν είναι μαριονέτες και όταν στο κέφι έρχονται χαίρονται και χορεύουν αδελφωμένοι ζωντανά το θέατρο ανασταίνουν.

ΑΡΕΤΗ ΚΑΙ ΔΥΣΚΟΛΙΕΣ

Μα η ζωή είναι δύσκολη πως θα αντιμετωπίσεις βάσανα και προβλήματα με αρετή και μόνο; χρειάζεται κατεργαριά για να επιβιώσεις. Το δρόμο της μεσότητας όταν ακολουθήσεις ελίσσεσαι καλύτερα μέσα στις δυσκολίες. Η σκέψη είναι ελεύθερη επιλογές να κάνει, συνάθροιση κάνει σωστή στα θεία δώρα της φύσης οι πέντε αισθήσεις το μυαλό η δύναμη απ' το σώμα και απ' όλες τις επιλογές τη βέλτιστη διαλέγει και όταν η νίκη έρχεται διπλή είν' η χαρά του όταν η ήττα έρχεται είναι ήρεμος δεν κλαίει. Ο κατεργάρης ελεύθερος δεν είναι και το ξέρει η ακραία θέση που τραβά μονόδρομος πως είναι χωρίς να έχει επιλογές την τύχη του ρισκάρει μέχρι να τον συλλάβουνε στη φυλακή να πάει.